

ВЛИЯНИЕ НА ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ - ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ

Даниела Годорова
dtodorova@vtu.bg

*Висше транспортно училище „Тодор Каблешков”
София 1574, ул. „Гео Милев № 158
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ*

Ключови думи: преки чуждестранни инвестиции, икономика, конкурентоспособност, ефективност, пазари.

Резюме: Стратегическите пазари на политиката на преките чуждестранни инвестиции са пряко свързани с процесите на развитие на ЕС и световната икономика.

Като член на Европейския съюз България е съобразила дългосрочната си политика със европейската стратегия Европа 2020, както и с приоритетите си за постигане на интелигентно, устойчиво и включващо развитие. Преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) в България се очаква да спомогнат за увеличаване на конкурентоспособността на българската икономика и реалната ѝ интеграция в европейската.

В статията ще се разгледат различните аспекти на преките чуждестранни инвестиции в икономиката на България. Внимание се отделя на отделните фактори, ограничителни и стимулиращи, влияещи върху равнището на преките чуждестранни инвестиции.

Показва се положителното влияние на ПЧИ, като се акцентира на способността им да допринасят за икономическия ръст, за създаването на нови работни места, повишаване на производството и увеличаване на заетостта. Всичко това от своя страна води до положителен ефект в реалния доход, което повишава търсенето на стоки и услуги.

ПЧИ се разглеждат и като източник на технологично обогатяване чрез въвеждане на най-новите технологии в производството, както и като източник на необходимия капитал.

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Една от главните задачи в развитието на всяка страна е привличане чуждестранни инвестиции. Свободните световни капитали се насочват там, където е осигурена адекватна икономическа среда, ясни държавни гаранции, сигурност и възвръщаемост на вложенията.

Свободното движение на капитали е съществена особеност на отворените пазари. Привличането на преки чуждестранни инвестиции довежда до ново равнище на

конкурентоспособност. Чрез тях чуждите инвеститори целят да добият както управленска власт, така и участие в дадена компания и на икономическия пазар.

Преките чужди инвестиции (ПЧИ) разглеждаме като инвестиции, които се извършват с цел да се придобие дълготраен дял или установяване на трайно участие в предприятие, което осъществява дейността си извън териториалните граници на държавата на инвеститора.

II. ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ

Преките чуждестранни инвестиции могат да се разделят на три основни вида, а именно: собствен капитал, реинвестиции и друг капитал, напр. краткосрочни и дългосрочни заеми от чужди инвеститори към компанията бенефициент. Това обяснява значителната им роля в икономиките на страните в които се прилагат.

При определяне на ПЧИ влияние оказват няколко основни принципа:

- Оценка по териториален принцип, чрез изготвяне на сравнителен анализ със съответните източници на главните получатели по региони и за цялата страна.
- Какви са целите на ПЧИ - пазарно ориентирани, ресурсно ориентирани, производствено ориентирани.
- Изследване на ефекта на ПЧИ, както върху региона, така и върху страната.
- Оценка на ПЧИ от гледна точка на частния и на публичния сектор.
- Характеризиране на правителствени стратегии за привличане на капитали и стратегии на частния сектор.
- Анализирание на страната домакин, като пазар на труда, законодателство, данъчна политика, правителствени стимули за инвеститорите, административни пречки, инфраструктура, и т.н.

Решаваща роля за вземане на решения дали да се предприемат ПЧИ има политическата стабилност в съответната държава. Политическата стабилност е фактор, който излиза от границите на страната домакин и е въпрос на политиката за целия регион, което разширява обекта за оценка от инвеститорите. Това, което може да разубеди чуждите инвеститори е заплахата от политическа нестабилност или непредсказуема политическа обстановка.

Друга важна оценка, която е необходимо да се анализира е развитието на частният бизнес и да се оценят условията за конкурентост.

Инвестициите в чужбина имат две основни цели.

✓ Разширяване на пазарния дял (*пазарно ориентирани ПЧИ*). Почти винаги това е водеща стратегия за развитието на една компания в международен план.

✓ Стремение за повишаване на ефективността (*ефективно ориентирани ПЧИ*).

Тези цели представляват основните причини за започване на бизнес в чужда страна и предлагат възможности за свръхпечалби, изместване на работни места и влияние върху други икономически фактори.

Преките чуждестранни инвестиции са от изключителна важност за развитието и конкурентоспособността на икономиката на съответната държава.

Инвеститорите избират подходящите локации за инвестиране въз основа на икономически и политически условия, както и се оценяват инвестиционните стимули, предлагани от правителствата.

Според Портър¹ силата, съставът и устойчивостта на конкурентоспособността на една нация се вижда от стойността на националния продукт и ръста на производството спрямо този на нейните водещи конкуренти. До колко страната успява в постигането на тази цел следователно зависи от вида на стоките и услугите, произвеждани от нейните предприятия и ефективността, с която се доставят. Това на свой ред зависи от степента и качеството и взаимодействието между следните характеристики:

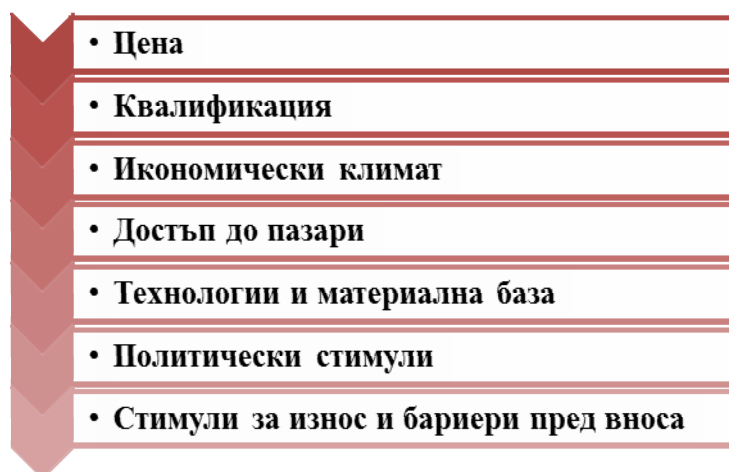
- Количеството и качеството на търсенето на стоки и услуги;
- Формата на придобиване или сливане със съществуващи фирми, или ПЧИ са инвестиции на зелено;
- Влиянието на ръста във вътрешното търсене върху ПЧИ.

Структурата на вътрешното търсене може да засегне конкурентоспособността на фирмите на международния пазар, като създаде импулс за вътрешните компании да произвеждат висококачествени стоки, съответстващи на произвежданите от техните конкуренти.

Важен фактор за привличане на ПЧИ е държавната политика, като силно влияние оказва данъчната политика. ПЧИ са свързани с много положителни ефекти върху икономическия растеж на икономиките, особено когато се отчита недостатъчна конкуренция на вътрешния и външния пазар. Влияят върху увеличаване на производителността след придобиването от чужд инвеститор, както и оказват редица ефекти върху икономиката чрез въвеждане на нови технологии, развитие на човешкия капитал, разкриване на работни места и формиране на по-конкурентна среда.

ПЧИ са мотивирани когато могат да се осигурят дългосрочни възможности в страната и имат особено висока значимост за напредъка на икономиката.

СТИМУЛИРАЩИ ФАКТОРИ ЗА ПЧИ

Фигура 1.

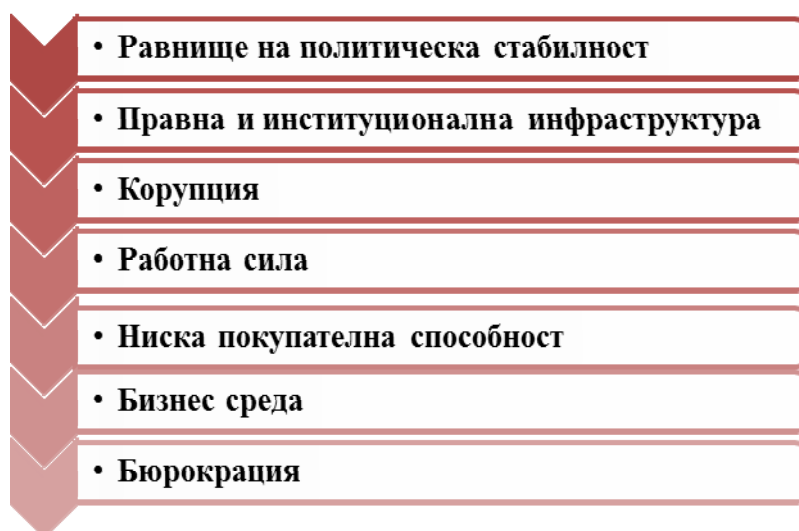
Върху решението за използване на ПЧИ в съответна държава влияние оказват различни фактори, които подтикват фирмите да организират производства в чужди страни. Главните ограничителни фактори за ПЧИ могат да се разделят на две основни групи: икономически и политико-институционални. Икономическите бариери са от основна важност, но особено внимание при оценката се отделя и на политико-институционалните.

¹ Porter, M., (1990), 'The Competitive Advantage of Nations', New York: The Free Press

Характерно е, че при избора на дестинация чуждите инвеститори залагат повече на наличните местни ресурси, на евтината работна ръка, размера на пазара, както и наличието на развити услуги и комуникации, което поставя географските аспекти пред заплатите и данъците. Когато сектора на услугите е добре развит и има достатъчно квалифицирана работна ръка, то това е от важно значение за привличане на чужди инвестиции. Области с развит промишлен сектор и разнообразна икономика, заедно с нужната инфраструктура, имат по-добри шансове да привлекат ПЧИ.

Квалификацията на работната ръка има важна роля при вземането на решения за инвестиране в определена страна. В секторите, които са зависими от квалифицирания труд, особено влияние оказват и фактори като квалификация на работната ръка, качество на образователната система. Положителното въздействие на ПЧИ върху местната икономика е максимално там, където мерките за образованието и развиването на високотехнологичните сектори се предприемат едновременно.

ОГРАНИЧИТЕЛНИ ФАКТОРИ ЗА ПЧИ

Фигура 2.

III. ОЦЕНКА НА ПЧИ В БЪЛГАРИЯ

Макроикономическата ситуация е важен елемент за доверието на инвеститорите. От съществено значение при оценката, която правят потенциалните инвеститори имат брутният вътрешен продукт на глава от населението, ръстът му, инфлацията, бюджетния дефицит, външнотърговския баланс, системата на валутнообменните курсове и други икономически показатели.

Таблица 1: Потоци на ПЧИ в България за периода 2010-2019 в млн. лв. и Дял на ПЧИ от общите инвестиции, %

Година/Показатели	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Потоци ПЧИ, млн. лв.	2 288	4 842	2 112	1 858	1 027	1 092
Дял на ПЧИ от общите инвестиции, %	13,8	26,0	12,1	9,8	11,4	11,6

Източник: Българска агенция за инвестиции²

² Българска агенция за инвестиции, <https://www.investbg.government.bg/bg>

В България ПЧИ са предимно пазарно ориентирани. Наблюдава се намаление на ПЧИ в последните години. Най-големите нетни преки инвестиции в нашата страна през 2019 година са от Нидерландия (за 432,1 млн. евро), следвана от Германия (231,8 млн. евро) и Обединеното кралство (192,7 млн. евро)³. 70 % от ПЧИ в България са основно от страни на ЕС, което показва, че се развива икономическата интеграция и се разширяват икономическите връзки в Европа.

В структурата на инвестициите са наблюдава положителна тенденция през 2019г. на нарастващ дял на ПЧИ в индустрията, като те преобладават в следните сектори: производство на електрическо, оптично и друго оборудване; търговия, ремонт и сервизна дейност на автомобили и мотоциклети, вещи за лично потребление и битови стоки; производство на храни, напитки и тютюневи изделия; производство на текстил и облекло, кожа и кожени изделия, и други, които оказват съществено влияние върху секторите: транспорт, складиране и комуникации.

Чужди инвестиции са привлечени от браншовете:

- хранителни стоки, напитки и тютюн – 9,79 % (от всички ПЧИ);
- основни метали и готови метални детайли, с изключение на машини – 8.68 %;
- химически вещества, продукти и синтетични влакна – 6,28 %;
- текстил и текстилни изделия – 4.95 %;
- други неметални минерални продукти – 4,28%⁴

Наблюдава се обаче, че в сектора на професионалните дейности и научните изследвания, за производство на електрическа енергия, добивна промишленост, транспорт се наблюдава деинвестиране – отрицателни инвестиционни потоци.

В конкуренцията за привличане на чуждестранни инвестиции България има следните предимства:

- ✓ Добри макроикономически условия,
- ✓ Стабилизиране и адекватно прилагане на либералното по своя характер законодателство за чуждестранни инвестиции,
- ✓ Целенасочена държавна политика за насърчаване на чуждестранните инвестиции чрез очертаване на ясни приоритети,
- ✓ Предоставяне на концесии върху обекти и дейности.

Ускоряването на икономическият растеж на България е свързано и с поддържане на значителен темп на растеж на инвестициите. Положителните очаквания за развитие на икономиката, свързани с членството на България в Европейския съюз, привличат значителни финансови ресурси за преки чуждестранни инвестиции и външни заеми.

Чуждестранните фирми инвестиращи в България, оценяват преимуществата си главно по отношение на откриване на нови пазари, така и за по-добрите възможности за печалба, и дългосрочна перспектива за бизнеса си.

Фирмите предвиждат и планират бъдещо стартиране и разширяване на дейностите, породено от следните фактори:

- ✓ Сравнително ниска цена на труда при добро качество, което прави производството конкурентноспособно;
- ✓ Либерален търговски режим и широк достъп до външни пазари;
- ✓ Добра икономическа култура;
- ✓ Обвързката на лева с еврото, което създава икономическа стабилност.

³ Българска агенция за инвестиции, <https://www.investbg.government.bg/bg>

⁴ Национален статистически институт, www.nsi.bg

**ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ ЗА ПЕРИОДА 2010 – 2019 г.
като част от БВП в %**

Таблица 2.

Години/Показатели	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Дял на ПЧИ в БВП, %	3,1	5,5	2,2	1,9	1,8	1,7
Дял на местните инвестиции в БВП,%	19,1	15,5	16,3	17,3	16,8	16,4
Ръст на БВП, %	1,3	3,6	3,9	3,6	3,1	3,4

*Източник: НСИ ⁵

Разгледаните като дял от БВП, ПЧИ непрекъснато намаляват, което говори за наличие на проблемни места в привличането на чужди инвестиции, като по-важните фактори, които можем да открийм са:

- ✓ Недостатъчно квалифицирани кадри
- ✓ Недоразвита инфраструктура
- ✓ Липса на електронно правителство
- ✓ Бюрокрация в администрацията
- ✓ Корупция
- ✓ Междуфирмена задлъжнялост
- ✓ И др.

От изключителна важност е да обърнем внимание на това какви са възможностите на България да привлече чужди инвестиции? Като по-съществени можем да определим следните:

- ✓ Повишаване качеството на човешките ресурси с по-добро образование, професионална квалификация, умения;
- ✓ Насърчаване на инвестициите в производства с бърза възвръщаемост на вложения капитал
 - ✓ Стабилен растеж на икономиката
 - ✓ Разширяване на електронните услуги
 - ✓ Стабилна нормативна база, правосъдна и съдебна система и др.

Ролята на държава е водеща при създаването на условия за привличане на инвестиции. Това до голяма степен зависи от политическата воля и формулирането на ясна визия за развитие.

България като европейска държава е съобразила дългосрочната си политика със европейската стратегия Европа 2020, както и с приоритетите си за постигане на интелигентно, устойчиво и включващо развитие. Очакванията на страната ни са ПЧИ да спомогнат за увеличаване на конкурентоспособността на българската икономика, както и за нейната реална интеграция в европейската.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Привличането и използването на ПЧИ е от съществено значение за развитието и модернизацията на икономиките. Те допринасят за икономическия ръст, за създаването на нови работни, повишаване на производството и увеличаване на заетостта. Всичко

⁵ Национален статистически институт, www.nsi.bg

това от своя страна води до положителен ефект в реалния доход, което повишава търсенето на стоки и услуги.

Влиянието, което ПЧИ оказват върху икономическия ръст се засилва и от факта, че те са средство за пренасяне и споделяне на знания и технологии, управленски умения, като това оказва влияние върху продуктивността на фирмите.

Предприятията с чуждо участие изискват високи стандарти на качество и за тази цел предоставят техническо съдействие и/или обучение на своите работници.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Българска агенция за инвестиции, <https://www.investbg.government.bg/bg>
- [2] Българска Стопанска Камара, Интензитет на преки чуждестранни инвестиции, https://www.bia-bg.com/uploads/files/analysis/investments_2007-2017.pdf
- [3] Варадинова Ю., „Конкурентные позиции портов Балканского региона при импорте и экспорте для Болгарии”, IX Міжнародна науково-практична конференция "Проблеми економіки та управління на залізничному транспорті - ЕКУЗТ 2014", ISBN 978-966-2157-50-1 <http://www.ekuzt.gov.ua/node/148>
- [4] Закон за чуждестранните инвестиции, обн., ДВ, бр. 97 от 24.10.1997 г., изм. бр. 28 от 19.03.2002 г.
- [5] Закон за насърчаване на инвестициите, Обн. ДВ. бр.97 от 24 Октомври 1997г., изм. ДВ. бр.21 от 13 Март 2020г.
- [6] Ламбовска, М., “Функцията на полезност по фон Нойман-Моргенщерн – инструмент за вземане на решения при неопределеност и кризи”, електронно сп. "Диалог", Стопанска Академия "Д. А. Ценов", Свищов, брой 1, 2008, www.univishtov.bg/dialog/2008/1.08.ML.Bul.pdf, с. 1-9.
- [7] Национален статистически институт, www.nsi.bg
- [8] Правилник за прилагане Закона за насърчаване на инвестициите, Обн. ДВ. бр.76 от 21 Септември 2007г., изм. ДВ. бр.83 от 22 Октомври 2019г.
- [9] Цанков, Ст., Главни фактори за привличане на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ). Фактори, влияещи върху решението за инвестиция в България, сп. Механика Транспорт, Комуникации, бр. 2/2017
- [10]Цонков, Н. и кол., Регионално и пространствено развитие на средните по големина общини в Североизточен, Северен централен и Южен централен район, ИК на УНСС, С., 2019.
- [11]Цонков, Н., Икономическа сигурност и икономическа политика, Изд. Сиела, С., 2014.
- [12]Цонков, Н. и кол. Регионално и пространствено развитие на градовете в Североизточен район, сп. Икономически и социални алтернативи, бр. 4, ИК на УНСС, С., 2018. 29-43 стр.
- [13]Bulgarian National Bank, www.bnb.bg
- [14]Porter, M., (1990), ‘The Competitive Advantage of Nations’, New York: The Free Press

INFLUENCE OF DIRECT FOREIGN INVESTMENTS ON THE DEVELOPMENT OF THE BULGARIAN ECONOMY - CHALLENGES AND PROSPECTS

Daniela Todorova
dtodorova@vtu.bg

*Todor Kableshkov University of Transport
Sofia, 158 Geo Milev Str.
THE REPUBLIC OF BULGARIA*

Key words: *foreign direct investment, economy, competitiveness, efficiency, markets.*

Abstract: *The strategic markets of foreign direct investment policy are directly related to the development processes of the EU and the world economy.*

As a member of the EU, Bulgaria has aligned its long-term policy with the European strategy Europe 2020, as well as with its priorities for achieving smart, sustainable and inclusive development. FDI in Bulgaria is expected to help increase the competitiveness of the Bulgarian economy and its real integration into the European one.

The article will consider the various aspects of foreign direct investment in the Bulgarian economy. Attention is paid to the individual factors, restrictive and stimulating, influencing the level of foreign direct investment.

The positive impact of FDI is shown by emphasizing their ability to contribute to economic growth, job creation, increase production and increase employment. All this in turn leads to a positive effect on real income, which increases the demand for goods and services.

FDI is also considered as a source of technological enrichment through the introduction of the latest technologies in production, as well as a source of necessary capital.